

Framtidens by: Lokala lösningar på globala kriser. Att möjliggöra deltagande nedifrån för cirkulär omställning

Nikolas Berg, Ingrid Berg och Martin Hultman

Detta är en bearbetning av texten i antologin "Nya visioner för landsbygden" (Syssner et al. 2018). Den beskriver ettåriga pilotkursen "Framtidens by – bredbandsbullenbyar" som stärker människor som medskapare i en cirkulär omställning med lokala svar på globala kriser. Pilotkursen omvandlades sedan till en ettårig folkhögskolekurs som i sin tur blev utgångspunkt för veckokursen Bymester där metoden bredbandsbullenbyar testades.

Deltagare i kursen Framtidens by deltar i potatisupplökning i Söderhamn. Foto: David Furuholm

Den dominerande normen i Sverige idag är att staden är platsen där den hållbara framtiden skapas (Rönblom 2014). Ett sådant förhållningssätt har sakta men säkert tagit sig in i forskning, politik och företagande – så starkt att en sådan bild lett till stora satsningar som Viable Cities och Urban Futures. Denna syn på hållbarhet står i stark kontrast till vad staden är, nämligen den plats där mängder av resurser används och avfall skapas (Wangel 2015). Den dominerande bilden av Sverige och svenskarna är som föredöme inom miljö och klimat, där hållbara städer marknadsförs som en central strategi (Anshelm & Hultman 2014). I själva verket går utvecklingen åt fel håll. Mellan 2014 och 2016 ökade vårt ekologiska fotavtryck med ett halvt jordklot, från 3,7 till 4,2 jordklot (WWF 2016). Om hela världens befolkning skulle leva som svenskar idag, skulle mänskligheten alltså behöva ytterligare drygt tre jordklot. Detta faktum räcker för att konstatera att de senaste trettio årens samhällsplanering

och samhällsbyggande, i ekomodernismens tecken, inte har förmått vända en negativ utveckling som var uppenbar redan på 1980-talet (Hultman 2015). Utmaningarna är större än vad vi kanske har kunnat ta till oss, då hela det industrimoderna samhället vilar på fossila bränslen (Malm 2016). Extremvädret under 2018 understryker allvaret. Den stora frågan är: Hur kan vi åstadkomma ett verkligt cirkulärt paradigmskifte där vi tar oss från utsläppens värstingliga och istället tar ledningen i förverkligandet av ett på djupet hållbart samhälle?

I denna text utforskas en dagsaktuell vision för framtidens landsbygd där byar kan utvecklas bortom ramarna för rådande paradigm, som en nyckel till en hållbar framtid snarare än *ett problem att lösa*. Tillsammans med tidigare erfarenheter och forskning presenteras utbildningsatsningen *Framtidens By – bredbandsbillerbyar*. En av grundteserna i denna utbildning är att huvudorsaken till dagens ohållbara utveckling står att finna i utarmningen av kretsloppsintegrerade lokalsamhällen över hela världen. Omvänt betyder det att vägen till en hållbar utveckling går genom återskapandet av blomstrande *cirkulära* byar som kan fungera i balans med omgivande ekosystem (Hultman et al. 2016). Begreppet *bredbandsbillerbyar* beskriver hur framtidens hållbara och regenerativa bygder kan skapas genom att kombinera det bästa från traditionell kunskap med modern teknik.

En tydlig vision bakom Framtidens by är det omvända *Nya miljonprogrammet* som syftar till att säkra framtidens livsmedelsförsörjning och ett långsiktigt hållbart samhälle genom en återbefolkning av landsbygden (Afsahi et al. 2016). Strategierna handlar om att verka för ett paradigmskifte där landsbygdens ledarskap kan frigöras genom att tillhandahålla utbildningar och lärprocesser, främja en diskussion om hur vi ska forma det samhälle vi vill leva i på hållbara sätt, möjliggöra nya *miniurbana* boendeformer på landsbygden och ge människor ekonomiska möjligheter att bosätta sig där, liksom grundavdrag till återväxande jordbruk.

Att frigöra landsbygdens ledarskap för en cirkulär omställning

Idag känner många till nödvändigheten att ställa om till liv och samhällen inom de planetära gränserna (Forsberg 2012). För att hitta hävstångarna behöver man utforska de större sambanden och sammanhangen. Analysen bakom Framtidens by pekar på hur den ohållbara linjära utvecklingen har accelererat i takt med en snabbt ökande obalans mellan stad och land. Å ena sidan finns koncentrationsökningen av människor i städer, vilken med nuvarande ekonomiska system leder till ökande utsläpp och resursbrister. Å andra sidan skapar samma ekonomiska system en global utarmning och avfolkning av landsbygder. Urbaniseringen fortsätter att vara tärande på planeten, trots stora ansträngningar att vända utvecklingen, medan vi riskerar att glömma bort erfarenheterna av de mer närande samspel med ekosystemen som man har kunnat finna på landsbygden. För att vända flödena och ge landsbygden möjlighet att ta ledningen för en hållbar framtid, behöver vi synliggöra och ifrågasätta rådande normer, vanemässiga synsätt och ogranskade antaganden om till exempel hållbarhet och utveckling som kan hindra omställningen. En utgångspunkt för Framtidens by är att sådana normer och synsätt har gett upphov till ohållbara verksamheter och rena systemfel som fortsätter att förstärka obalansen mellan stad och land. Idag har byarna problem med att vidmakthålla en hållbar samhällsservice (Hela Sverige ska leva 2018).

Samtidigt står landsbygdens ledarskap redo för att gå i spetsen för en hållbar och cirkulär omställning som skulle gynna alla, både stad och landsbygd (Hultman et al. 2018). Det är ett deltagande nedifrån som kan ge nya perspektiv på vad cirkularitet kan innebära i praktiken. I en form av manifest för Det nya miljonprogrammet, hävdar författarna:

Vi har inte en tanke på att landsbygden behöver räddas. Istället är hållbara städer beroende av en hållbar landsbygd (Afsahi et al. 2016).

Det är en synvänder som landsbygdsdebattören Katarina Östholm utvecklar vidare i en artikel om ohållbara städer, där det allvarliga budskapet framförs i kraftfulla ordalag:

Vi har inte längre råd med bidragsslukande stödområden som suger all kraft ur resten av landet. [...] Varje år betalas miljardbidrag ut för att underhålla den destruktiva urbana livsstilen i resurs- och energislukande storstäder, dessa gigantiska läger av landsflyktingar som kräver dagliga leveranser av hundratusentals ton mat och andra förnödenheter (Östholm 2017).

Dagens utvinningsbaserade industriella kultur håller på att utarma själva basen för det välstånd den har byggt. Då är det rimligt att ställa frågan: Hur kan man tänka *utanför ramarna* för att möjliggöra ett paradigmskifte i den hastighet och omfattning som tycks nödvändig idag? Den nödvändiga förändringen av samhällets mål, inriktning och lagar behöver kompletteras med ett förändrat tänkande och en dynamisk mångfaldsrörelse. Ett paradigmskifte blir möjligt i de lärande mötena mellan mångfalden av perspektiv.

Det hållbara skiftet kan börja på landsbygden, med hjälp av ett lokalt förankrat ledarskap. Där blir både utmaningar, möjligheter och lösningar konkreta och påtagliga, vilket öppnar för bred delaktighet och djupgående engagemang bland medborgarna. I den rådande urbana normen glöms ofta möjligheterna i bygdegrupper, kooperativ, lokala företag och samhällsföreningar (Gibson-Graham et al. 2013). Sådana lokala gemenskaper kan utgöra stommen i förverkligandet av hållbara bygder och en hållbar framtid. Genom att förstärka dessa och möjliggöra självorganisering på den lokala nivån, kan landsbygdens invånare i högre grad än idag uppleva sig som delaktiga medskapare av samhällsutvecklingen, på jämlika villkor. Den nuvarande obalansen mellan stad och land, inte minst ekonomiskt, ger istället ofta näring till en form av *motborgarskap* i bygderna (Vallström 2014). I många lokalsamhällen tycks det finnas en cynism och uppgivenhet över orättvisorna, vilket bäddar för sociala spänningar, konflikter och syndabockstänkande – särskilt när man saknar information som gör situationen begriplig, meningsfull och påverkbar. Ojämligheten drabbar till slut alla samhällsgrupper (Wilkinsson & Pickett 2011). Det understryker behovet av att frigöra och möjliggöra nya visioner för landsbygden, visioner som skapar en känsla av sammanhang, förkortat *kasam* (Antonovsky 1991).

Landsbygdens egna lösningar behövs för att komma tillrätta med dagens ohållbara och samhällsomfattande systemfel. Vårt industrialiserade, standardiserade och fossilberoende

jord- och skogsbruk är mycket sårbart för extremväder och samtidigt starkt bidragande till krympande ekosystem och klimatförändringar (Rundgren 2014). Institutet för jordbruks- och miljöteknik (numera RISE) har visat att Sverige skulle drabbas av akut matbrist vid en halverad oljeimport, ett scenario som kan bli verklighet redan inom 15 år (Baky et. at. 2013). Antagandet om ständig oljetillgång har fått oss att kraftigt minska Sveriges självförsörjningsgrad. Dessa olika faktorer pekar på att de fossilbaserade gröna näringar som har möjliggjort städernas tillväxt, kommer att behöva förändras i grunden inom en snar framtid (Lindstedt 2008). Mycket tyder på att vi fram till år 2030 behöver återskapa lokal, fossilfri och mer småskalig matproduktion i vårt land. Det är en omställning som innebär stora utmaningar men också möjligheter då den beräknas kunna skapa minst ½ miljon nya arbetstillfällen, varav många på landsbygden (Högberg & Rauséus 2015). Sådana synvänder utmanar grundläggande antaganden, inte minst att landsbygdens befolkning kommer fortsätta minska. Framtidens by är en vision, en rörelse och en utbildning som vänder på perspektiven.

En utbildning för att möjliggöra hållbara lokala bykulturer

När gamla antaganden om det industrimoderna samhället ifrågasätts, öppnas dörren till ett nytt, holistiskt och systembaserat kretsloppstänkande med lösningar som kan skapa hållbara hävstångseffekter (Meadows 1999). Visionen bakom utbildningen *Framtidens by – bredbandsbullenbyar* bygger på en för västvärlden ny världsbild, en ny meningsbärande berättelse som sätter planetens ekosystem i centrum, inte människan. Ett sådant tänkande startar förändringar inom till exempel samhällsbyggandet, genom insikten att hållbara samhällen behöver bäras upp av regenerativa, inkluderande och *lokala* bykulturer. I dessa miniurbana enheter anpassas kretsloppen till lokala förutsättningar och integreras i de omgivande ekosystemens flöden. Tankandet förändrar också synen på oss människor, från konsumenter med en känsla av att stå utanför kretsloppen – en ekologisk alienation – till delaktiga medskapare i våra lokala sammanhang. Sådana perspektivskiften kan möjliggöra nya hållbara livsstilar där vi kan leva, bo, arbeta, producera mat och äta på samma plats. Det speglar en ny hållbar kultur med lokala lösningar på globala kriser – en samhällstransformation som skapar förutsättningar att förverkliga globala hållbarhetsmål i bland annat Agenda 2030.

Framtidens by är ett exempel på hur nya cirkulära visioner för landsbygden kan växa fram nedifrån, när ett sådant ledarskap möjliggörs. Här beskrivs tillkomsten och genomförandet av den första utbildningssatsningen, som ett konkret fall exempel på hur rörelsen för en levande landsbygd letar sig nya former för att svara på dagens kriser och utmaningar. Initiativet satte fart våren 2017 då en arbetsgrupp bildades bestående av initiativtagaren, djurbonden och skogsägaren Thorsten Laxvik, utbildaren David Bennett som är ordförande i Omställningsnätverket, samt pedagogerna Ingrid Berg och Nikolas Berg som med ekopedagogiken som grund vägleder lär- och förändringsprocesser för en hållbar omställning. De två sistnämnda är även medförfattare av denna artikel.

Arbetet syftade till att möjliggöra en lokal hantering av komplexa, globala hållbarhetskriser. Dessa hänger samman och påverkar varandra. Inom ramen för Framtidens by kan de

beskrivas som åtta kriser, varav fyra systembaserade och fyra processinriktade. De fyra systemkriserna omfattar i detta perspektiv:

- En ekologisk kris, där bristen på kretsloppstänkande skapat ett alltför stort ekologiskt fotavtryck som hotar ekosystem och livsmiljöer, liksom biologisk mångfald.
- En kulturell kris, där västvärlden behöver förändra sin konsumtionsinriktade, mekanistiska världsbild till en mer relationsinriktad och holistisk – en hållbar kultur.
- En socioekonomisk kris, där samhällsmål om ökad BNP behöver ställas om till att mäta genuin välfärd och livskvalitet – från transaktioner till relationer.
- En mänsklig kris, där obalanserna i ekosystem och samhälle speglas i fysisk och psykisk ohälsa genom bland annat välfärdssjukdomar och avsaknad av mening.

Systemkriserna speglas i fyra processinriktade *responskriser* som försvårar en hållbar omställning och i vissa fall även kan leda till *responsförnekelse*:

- En visions- och ledarskapskris, där centraliserad och kontrollbaserad styrning främjat linjära system som allt snabbare gör avfall av resurser istället för att bidra till nytt liv.
- En samarbetskris, där samhällets hållbarhetsmål motarbetas av en konkurrensinriktad, hierarkisk och mekanistisk stuprörskultur som försvårar gemenskap och mångfald.
- En demokratikris, där människor tappat makten att påverka i takt med att lokalsamhällen förlorat sin självorganisering och nyhetsflödet kommersialiserats.
- En lärandekris, där vi är medvetna om utmaningarna men inte har utvecklat verktyg och strategier för att ställa om med en tillräcklig hastighet och omfattning.

Huvudman för den första pilotutbildningen blev Nipakademin i Ångermanland, en lokal drivkraft för att återskapa levande bygder. I utformningen av utbildningen växte olika teman fram som svar på kriserna. Thorsten Laxvik sammanfattar uppdraget:

Vi visste att vi inte hade svaren på hur kriserna skulle hanteras, och att det var viktigt att förmedla att vi vill arbeta med ett utforskande förhållningssätt. Det ledde till att vi ville bjuda in till en utforskning där frågorna är viktigare än svaren. Vi anade att det inte var husbygge eller odling som var det väsentliga för oss, sådant finns det redan utbildningar för. Vi ville ha fokus på hur man bygger hållbara, sociala och kulturella gemenskaper, byn i hjärta och hjärna. Det var den ingång som vi såg skulle kunna ge störst hävstångseffekt och få fart på de övriga processerna i ett hållbart byabygge (Samtal 180324).

Sex delkurser utformades som fick namnen lekande byn, växande byn, demokratiska byn, lärande byn, jordnära byn samt läkande byn. Senare tillkom en sjunde, sammanfattande kurs, Den regenerativa byn som också blickar framåt och bjuder in till bredare samverkan. Begreppen Framtidens by och bredbandsbullenbyar uttrycker den större visionen om att verka för kretsloppsbaseade lokalsamhällen som nyckeln till en hållbar framtid, genom att stärka ett ledarskap nedifrån och inifrån som möjliggör och håller utrymme för ett medskapande lärande. Efter en rekryteringsprocess kunde den första utbildningen starta hösten 2017. Här

återges en berättelse om den med en genomgång av delkurserna, utifrån både arbetsgruppens och övriga deltagares erfarenheter. Alla var delaktiga i den gemensamma, utforskande läroprocessen.

Den lekande byn: Kreativitet och medskapande för en hållbar kultur

Första kursträffen på den ettåriga *forskningsresan* genomfördes i augusti 2017, i trakten av Ramsele där Nipakademin har sina rötter. Temat var *Den lekande byn*, som syftade till att hantera mänsklighetens kulturella kris genom att utforska vad som behövs för att förverkliga en hållbar *glokal* kultur med lokala lösningar på globala kriser. I delkursen ställdes frågor som: Vad är lek, hur kan vi hitta glädjen tillsammans och vad är våra längtor? En inspiration var Johan Huizingas begrepp *Homo Ludens*, den lekande människan som grund för mänskliga civilisationer, kulturer och sammanhang (Huizinga 2016). Några följdfrågor blev: Vilka är vi som kulturskapare och hur kan vi frigöra våra kreativa och medskapande förmågor – förmågor som kan behövas för att förverkliga hållbara visioner för landsbygden. Det är samtidigt förmågor som man lätt tappar kontakten med i dagens passiviserande konsumtionskultur, där man ofta serveras underhållning eller färdiga aktiviteter.

Gruppen fick pröva på olika kreativa övningar, som att skapa en gemensam målning utifrån ickepresterande arbetssätt och med ett till stora delar nonfigurativt resultat. Övningen blev ett sätt att utforska hur nya visioner kan växa fram i ett medskapande. Gruppen tummade även lerkärl, samtidigt som man tog del av författaren Gunilla Carlssons föreläsning om *bägarens kulturer*. Utgrävningar tyder på att man i dessa kulturer hade utvecklat fredliga och hållbara samhällen där samarbete och partnerskap var viktigare än konkurrens och dominans (Eisler, 2005). Efter föreläsningen blev bågaren en symbol för utbildningens mål att stärka deltagarna i att vara *bärare* av nya landsbygdsvisioner som de själva är med om att forma. Förmågan att bära sig själv och gemenskapen, handlar om att utveckla de förhållningssätt som behövs för att medskapa en *bärande*, lärande och hållbar bykultur byggd på samverkan, inkludering och mångfaldens styrka. Kultur är färskvara som behöver hållas levande och dynamisk, den behöver ständigt återskapas av alla som deltar i den. Bägarens tomma utrymme pekar också på pausens, stillhetens och rekreationens betydelse för att knyta an till sin egen skaparlust – vår kultur behöver lära sig att ha tråkigt! En annan symbol med anknytning till bågaren blev *cirkeln* som kom att stå för allt från kretsloppstänkande och cirkulär ekonomi till kursträffarnas cirkelsamtal där man lär av och med varandra, snarare än genom traditionell, hierarkisk eller *linjär* kunskapsöverföring (Högberg et al. 2018).

Handens intelligens – tummande av lerkärl under "Den lekande byn". Foto: Nikolas Berg.

Olika exempel på kreativa samarbeten utforskades som sätt att stärka den visionära andan och sammanhållningen i lokalsamhället. Gruppen tog del av erfarenheter från bland annat Skogsnäskollektivet, där man märkt hur gemensamma projekt kan förnya energin när bygemenskapen börjar tappa fart. Under kursen lagades all mat tillsammans som en självorganiserande aktivitet för att bygga gemenskap. En grundläggande fråga gällde hur mänskligheten kan ta steget till en hållbar kultur som är relationsbaserad snarare än konsumtionsbaserad. Ryggraden i en sådan kultur utgörs av lokal mat som inom Framtidens by beskrivs som *relationsmat* till skillnad från industrimat. Relationsmat innebär att man har en personlig relation till bonden som föder upp djuren eller odlar grönsakerna, man vet var maten kommer ifrån och att den är framställd på ett hållbart sätt. Det är mat som knyter samman, till skillnad från den anonyma industrimat som transporteras långa sträckor och ofta framställs med ohållbara metoder som utarmar jordarna (Laxvik 2013). För att få mer praktisk erfarenhet av relationsmat fick deltagarna slakta och grilla två getter till en festmåltid utomhus. Man samlades runt elden och fick uppleva möten och samtal som gav nya perspektiv och vänskaper, inte minst med en grupp ungdomar i trakten som under några år skapat en lokal gemenskap med mycket självhushållning. I sådana möten kan tillit och relationer fördjupas – en grogrund för nya visioner att växa fram.

Under kursträffen genomfördes studiebesök och möten med lokala inspiratörer som är verksamma inom Nipakademin. De har bland annat startat projekt som återskapar lokal djurhållning och öppna landskap med naturbetande kor och småskalig slakteriverksamhet. Gruppen fick också studera kalhyggesfritt skogsbruk där samspelet med jorden och betande djur skapar skogar som är mer motståndskraftiga mot klimatpåverkan än kalhyggesbruk och dessutom bidrar till att förbättra klimatet genom att binda kol – kor som en lösning på klimatfrågan, snarare än ett problem. Alla projekt bidrar till att vinster stannar i bygden och lokalekonomin förstärks. Det främsta resultatet är kanske att visionerna har börjat återskapa en stolt och levande bygd, som samtidigt kan möjliggöra ett hållbart samhälle.

Den växande byn: Rikedom av relationer snarare än transaktioner

Det andra delmomentet i Framtidens by handlade om att utforska hur samhällets socioekonomiska kriser kan hanteras, genom utveckling av lokala, relationsbaserade ekonomier. Deltagarna i utbildningen besökte Söderhamn och SNOC, Södra Norrlands Omställningscentrum. Det är en lokal tanke- och handlingsmedja som har beskrivit hur den lilla orten på 15 år kan skapa 1500 nya jobb, genom att satsa på hållbar lokal omställning med lokal matproduktion i centrum. Både kommunen och regionen har engagerat sig i ett samarbete, då man insett allvaret i utmaningarna liksom behovet att stödja och underlätta den lokala omställningen. Visionerna har redan börjat förverkligas i bland annat det tidigare rivningshotade kvarteret Stenbacken, där det blev studiebesök hos sociala företag som driver boendeverksamhet, restaurangkök, catering, kafé, uthyrning av stora sopsorteringstunnor samt återbruk av allt från gamla möbler till skor (beroende på medarbetarnas kompetenser). Allt knyts samman i visionerna om lokala flöden och kretslopp, en konkretisering av en livgivande cirkulär ekonomi som omfattar både sociala och ekologiska aspekter. Kommunens roll är att fungera som underlättare och möjliggörare, snarare än att kontrollera utvecklingen med hjälp av centralt framtagna styrdokument. Det innebär att man till exempel har upplåtit odlingsmark till lokala småbrukare samt avlönar projektsamordnare.

Samtalen, besöken och mötena med lokala inspiratörer väckte frågor som: Vad är det som ska växa i ett hållbart lokalsamhälle, och när? Hur kan lokala pengar bli något som förenar och knyter samman människor, istället för att separera och skapa klyftor? De frågorna fortsatte att utforskas i ateljén hos Anders Persson, en serietecknare och omställningsvisionär som sadlat om till ekoprenör och odlare. I en tecknarövning där deltagarna fick pröva att illustrera hur en gran växer, visade han med all önskvärd tydlighet hur våra bilder av verkligheten styr våra handlingar – och att bilderna inte alltid stämmer överens med verkligheten. För att samhället ska vara hållbart behöver vi nya bilder av växande och utveckling, inte minst när det gäller landsbygden. Rådande bilder har utgått från de måttstockar som har använts, särskilt BNP som mäter antalet transaktioner i ett samhälle. Utveckling och växande har kommit att förknippas med stora industriprojekt som kräver massiva lån och investeringar, vilket höjer BNP. Att öka avstånden mellan land och stad och skapa fler transporter och mellanhänder har också bidragit till fler transaktioner, vilket har ansetts vara bra för välfärden då det ytterligare har höjt BNP – raka motsatsen till vad som behövs för ett klimatsmart samhälle.

Samtidigt har forskningen visat att den ekonomiska utvecklingen sedan 1960 inte har lett till motsvarande höjning av upplevd livskvalitet och välfärd (Jackson 2011). Sådana kvalitéer är viktiga mål i Framtidens by, där rikedom mer ses som en ackumulering av relationer än av transaktioner, mer tillit än traditionell tillväxt. *Utveckling* har i det industrimoderna samhället byggt på ett linjärt tänkande, i motsats till exempelvis den systembaserade cirkulära ekonomin som söker utgå från ett kretsloppstänkande. Utifrån dessa sammanhang reflekterade deltagarna över vad som kan behöva växa, till exempel tillit, samarbete, lokala livsmedelskedjor kring relationsmat med ökad närhet mellan producent och konsument, liksom kunskap om kretslopp. Det är behov och värden som kan identifieras i lokalekonomiska analyser och mätas med mått som lyckoindex, Gross National Happiness.

Som en inspiration till kursens utforskande besöktes Växhuset, en ekogemenskap med permakultur som grund. Där sjungs långsamhetens lov genom en mycket försiktig tillväxt av antalet deltagare. Bland verksamheterna finns ekologiskt vandrarhem, odlingar, café och butik. Dessa och alla andra intryck under delkursen inspirerade gruppen till att fortsätta skapa nya bilder av framgång och utveckling i form av småskaliga, resilienta byar med förmåga att anpassa sig till, samverka med och navigera genom en föränderlig omvärld.

Deltagarna drog slutsatsen att sådana visioner inte representerar en återgång till primitiva samhällssystem eller ekonomier, utan kan ses som steg framåt jämfört med dagens industrimoderna samhälle. Det är snarare det rådande samhällssystemet som står för ett föråldrat och ohållbart tänkande. Det senaste århundradets rikliga tillgång till fossil energi har skapat linjära, resursslukande och miljöförstörande lösningar när det gäller såväl mat som energiförsörjning, lösningar som dessutom är extremt sårbara och instabila. Den mekanistiska världsbilden, som såg världen som en stor maskin och fortfarande sätter sin prägel på samhällsbyggandet, har gett upphov till en rad systemfel som idag hotar att omkullkasta de framsteg som har uppnåtts.

Ett av de större systemfelen återfinns inom ekonomin, med bank- och penningssystem som systematiskt utarmar den lokala nivån på mänskliga och naturliga resurser. Åderlåtningen av lokalsamhällena omfattar såväl ekonomisk makt som politiskt inflytande. Den globala skuldekonomin, där privata vinstdrivande affärsbanker skapar samhällets pengar i form av lån som betalas med ränta, leder till snabbt växande skuldberg vilket i sin tur orsakar stress hos människor, samhälle och natur. När bankernas aktieägare har prioriterats före hållbara samhällen och ekosystem, har resultatet blivit att vinsterna återinvesterats i virtuella finansbubblor istället för i lokala och reella tjänster och varor (Cervenka 2018). Det i sin tur har skapat ökade klyftor, frustration, spänningar och instabilitet.

Gruppen utforskade även nya visioner för ekonomi och växande inom planetens gränser. Det handlar om systembaserade ekonomiska lösningar som till exempel regenerativ ekonomi, delningsekonomi eller lokala banker och sparkassar där man lånar av gemensamma medel och vinsterna återförs till den lokala nivån. Sådana lösningar stimulerar det lokala ekoprenörskap som behövs i ett levande lokalsamhälle. Utvecklingen kan fortsätta vara dynamisk genom att man ständigt anpassar planerna efter verkligheten, men också genom att härma naturens flöden där faser av växande varvas med nedbrytande processer. Anpassningen till omvärlden handlar inte om att ge upp sin egen auktoritet. Snarare behåller byn makten över sin vision och riktning samtidigt som innehållet i strategierna ständigt kan förändras i samspelet med omvärlden. Det är ett samspel som ställer motsvarande krav på omvärldens, inte minst städernas, villighet att förändras i utbytet.

Deltagarna fick ett hoppfullt exempel på nya lokalekonomiska initiativ när de träffade Timo Siikaluoma, VD för Solatum i Sollefteå. Som första kommunala bostadsbolag har de beslutat att bygga en bredbandsbillerby som del av sin vision om hållbart växande. Solatum står för att tillföra infrastrukturen medan gruppen kring Framtidens by kan stödja invånarnas arbete med att utveckla sin kultur. Sollefteå kommun är nytänkande på flera sätt, och var bland

annat tidigt ute som andelsägare i lokala grönsaksodlingar och *kotell* där man köper in skogsbetande kor som blir mat i äldreomsorgen. Besöket i Söderhamn avslutades med en skördefest som bjöd på frukterna av en hållbar, lokal kretsloppsekonomi i form av en mustig och närande soppa. En smak av framtiden och en värdig avslutning på Den växande byn!

Den demokratiska byn: Att återskapa lokalsamhällets egen auktoritet

Insnöade i en föreningsgård i Oviksfjällen möttes deltagarna i Framtidens by för tredje gången under några novemberdagar 2017, för att ta sig an ämnet demokrati. Syftet var att utforska hur man kan möta samhällets demokratiska kris genom starka lokala demokratier med hållbara, inkluderande och självorganiserande beslutsprocesser. Man diskuterade hur den ohållbara utvecklingen kan ses som ett resultat av att landsbygdens byar har släppt greppet om sin egen framtid. Lokalsamhällena har gett upp mandatet att fatta beslut som gynnar en hållbar utveckling i balans med omgivande ekosystem. Det är en form av underordning man behöver ta sig ur, parallellt med att urbana maktinstanser frigör sig från överordnande roller. Nyckeln ligger i att återupprätta lokal makt, demokrati och inflytande, att vända den utveckling där politiken har professionaliserats i takt med urholkningen av den vardagsnära basdemokratin (Arén & Herlitz 2017). För att återskapa verklig delaktighet i närmiljön, kan det behövas nya demokratiska beslutsformer bortom den industrimoderna, representativa föreningsdemokratin. Det innebär en fördjupad delaktighet där alla delar makt och ansvar, med full påverkansmöjlighet. Då kan även den nationella demokratin vitaliseras.

Under vägledning av externa handledare fick deltagarna utforska lokaldemokrati genom en upplevelsebaserad så kallad behörighetsprocess. Målet med en sådan process är att en arbetsgrupp eller annan form av gemenskap upprättar sin egen auktoritet, en demokratisk beslutsordning där makt och ansvar fördelas jämlikt i gruppen eller organisationen. En bakomliggande tes är att vi för att förverkliga en mer mogen demokrati, även behöver utforska hur vi kan mogna och utvecklas som människor, medborgare och grupper: Hur lär vi oss att fatta gemensamma beslut som är hållbara, bygger på allas medskapande, respekt för allas olikheter och mångfaldens visdom – beslut som är legitima för alla berörda och där ingen abdikerar från sitt ansvar? Hur kan en grupp bygga en inre auktoritet med tillit som grund? En beslutsgemenskap där alla är ansvariga och ingen ser någon som offer, där vi mognar i vuxenblivande? Hur kan man synliggöra och korrigera maktobalanser som kan uppstå om någon väljer att (ofta omedvetet) överordna eller underordna sig?

I början av processen ställdes gruppen inför en till synes trivial uppgift som man måste lösa tillsammans, något som visade sig vara svårare än många trodde. Efterhand växte det fram en förståelse för behovet av en gemensam form för beslutsfattandet. Olika beslutsordningar utforskades, alltifrån absolut majoritet till koncensus liksom nyare former som till exempel sociokrati där hierarkin har ersatts av cirkeln. Deltagarna fick ta del av erfarenheter från förskolan Ior, ett föräldrakooperativ i Stockholm där den lokala demokratin fungerade i över 30 år. En viktig faktor var kravet att alla i föreningen skulle närvara vid alla möten. Den erfarenheten väckte reflektionen att en fungerande samhällsdemokrati kan behöva bygga på små demokratiska enheter där alla bidrar med sin fysiska, psykiska, intellektuella och

emotionella närvaro till besluten. Kravet på närvaro fostrar demokratiska förhållningssätt där man lär sig ta ansvar. Känslan att kunna påverka ger möjlighet att växa som människa.

Processen i Oviksfjällen väckte en mängd tankar och känslor som visade att gruppen inte bara fungerade som en rationell beslutande enhet, utan även som en *psykologisk organism*. I denna *inre* gruppodynamik fanns ett antal förutbestämbara roller som individerna omedvetet kunde ta på sig (Bion 2004). Utan medvetenhet om och ansvar för dessa inre processer kan beslutsprocesserna lätt mynna ut i både projiceringar och destruktiva konflikter som skapar grupperingar, *vi och dom*-tänkande eller anklagelser grundade i antagandet att *det är någon annans fel*. På internationell nivå kan sådana omedvetna förhållningssätt till sist mynna ut i krig. En viktig del av den demokratiska mognaden visade sig alltså vara att bära sig själv – att möta och härbärgera egna upplevelser som kan uppstå i mötet med andra och som kanske inte alltid är helt bekväma.

En insikt som växte fram efterhand var behovet att välkomna motsättningar och motstridiga känslor som viktiga bidrag till beslutsprocessen, istället för att sträva efter statiska tillstånd av enhet och harmoni – sådana försök kan snarare resultera i motsatsen där bygemenskapen bryter samman och visionerna förloras. När vi fullt ut kan acceptera och omfamna dynamiken i vår mänskliga natur, kan vi också bygga mer hållbara demokratier med hjälp av olikheterna i den kollektiva mångfalden. När vi förmår att möta oss själva som mer hela och integrerade individer och grupper, med alla våra mänskliga tillkortakommanden, kan vi också fatta mer mogna gemensamma beslut. Det är beslut som tar hänsyn till allas bästa – inklusive ekosystemen och framtida generationer. Den demokratiska kompetensen kan utvecklas genom att först medvetandegöra vår demokratiska inkompetens. Kanske handlar kompetensen främst om att bygga tillit snarare än att producera beslut.

Den lärande byn: Att bygga förhållningssätt som möjliggör förändring

Nästa moment i utbildningen genomfördes i den gamla skolan i byn Kvarnsjö i södra Jämtland. Inramade av gnistrande vackert vintersportväder tog sig deltagarna an att utforska de läroprocesser som behövs för att möjliggöra en övergång till ett hållbart samhälle, liksom hur detta lärande kan underlättas av lokalsamhällets renässans. Den globala krisen i lärande innebär att vi som mänsklighet ännu inte har förmått att vända den ohållbara utvecklingen, trots att vi är medvetna om utmaningarna. I den inledande samtalsrundan delade flera med sig av känslan att stå med ett ben i det gamla industrimoderna samhället, med livssituationer som inte alltid stämmer överens med de längtor man har, medan det andra benet är på väg i en ny riktning.

Det är spänningsfält som kan upplevas utmanande att befinna sig i, samtidigt som de skapar rörelse och läroprocesser. Lärandet handlar bland annat om att utveckla konstruktiva och kreativa förhållningssätt mitt i spänningsfälten så att man kan möta nuläget – inklusive ångest, stress och smärta inför de globala kriserna – på sätt som förstärker snarare än försvagar engagemanget för en ny framtid. Sådana förhållningssätt ger stöd i att vara hållbar som bärare av de nödvändiga förändringsprocesserna. Miljön i den gamla byskolan påminde

om behovet att lära på nya sätt, bortom industrisamhällets korvstopning – att utveckla ett ömsesidigt lärande som möjliggör verklig delaktighet i medskapandet av en hållbar värld. Det lokala sammanhanget förstärker lärandet, det är där som omställningen blir konkret och gripbar. Ekopedagogiken, med ursprung i Sydamerika och Paulo Freires *frigörande pedagogik*, presenterades som en stödjande plattform i lärprocesserna (Berg et al. 2020). Rotad i en jordcentrerad världsbild syftar den till att frigöra handlingskraft, synliggöra begränsande antaganden och tankesätt, samt stärka människors delaktighet som planetära medborgare och medskapare av en hållbar kultur. Lärandet kan inte implementeras *uppifrån* utan behöver genereras nedifrån, eller snarare *inifrån* individer och grupper, genom de interaktiva möten som vi är med om på livets resa. Dessa lärande möten kan sägas äga rum på fyra nivåer:

- I mötet med varandra, i lokala gemenskaper och platser, konkretiseras den individuella och kollektiva lärresa som omställningen till hållbarhet innebär.
- I mötet med naturen och ekosystemen, kan vi lära oss hur ett hållbart samhälle kan byggas genom små lokala enheter som härmar naturens kretslopp i sina lösningar.
- I mötet med världen och den mänskliga kulturen lär vi oss hur en dysfunktionell världsbild gett upphov till samhällets systemfel, liksom hur vi kan medskapa en hållbar kultur i det lokala med hjälp av en framväxande, jordcentrerad världsbild.
- I mötet med oss själva kan vi utveckla nya roller och ta steget från passiva åskådare till aktiva medskapare. Trygga, lokala lärgemenskaper ger mod att genomgå en sådan inre omställning och utforska nya förhållningssätt med nya vanor och beteenden.

En del av visionen om Framtidens by, är alltså att förverkliga lärande lokalsamhällen med kraft att svara på de globala kriserna – samhällen som kan fortsätta att växa och lära genom både framgångar och motgångar, med inspiration från till exempel Peter Senges *lärande organisationer* (Senge 2006) och andra systembaserade organisationsteorier. Under kursen i Kvarnsjö fick gruppen uppleva flera lärande möten, med bland annat Jan Zakrisson på Klövsjö gårdsbryggeri som har tröttnat på bidrag för att upprätthålla en *kuliss av levande landsbygd*. Konstnären och författaren Rolf Kjellberg beskrev sitt kretsloppshus och målade upp risken av en samhällskollaps där byarna skyddar sig med vapen för att överleva – motsatsen till de inkluderande gemenskaper som Framtidens by söker främja.

Det blev även ett dialogmöte och avslutande festmiddag med byborna i Kvarnsjö – fiket och måltiden skapar goda lärmiljöer! En inflyttad familj berättade hur barnens relation till maten fördjupas när de tar del i jakt, fiske och odling. Bygemenskapen ger barnen trygga sammanhang där de kan leka fritt och röra sig självständigt mellan husen. Gruppen fick också lyssna till den lokala ekomjölkbonden som vill bevara småskaligheten trots press från länsstyrelsen att ta mer lån och expandera. I starka och inkluderande lokala lärgemenskaper kan byborna reflektera och kritiskt granska sådana visioner *uppifrån*, liksom vid behov utveckla egna som man upplever ger mer balans i tillvaron. Lärandet kan förstärkas genom verktyg som *Det goda samtalet* eller *Kollegial handledning*, något som deltagarna fick pröva

på. Man utforskade också andra former av kreativa och inspirerande lärmöten genom exempelvis bild, dans och naturnära skidupplevelser.

Den jordnära byn: En ekogemenskap som omfattar både människor och natur

I strålande vårväder samlades deltagarna i Framtidens by för den femte delkursen som kallades *Den jordnära byn*. Det skedde i Lysvik i Värmland, på en gård med vidunderlig utsikt över sjön Fryken. Utforskningen denna gång gällde hur hållbara och regenerativa lokalsamhällen på landsbygden kan skapa modeller för att möta den globala ekologiska krisen. Sådana systembaserade lösningar byggda på småskalighet, mångfald, nätverk och samverkan kan korrigera systemfelen i det industrimoderna designtänkandet där man har fokuserat på storskalighet, standardisering, centralisering samt individualisering. Det fossilbaserade och industrialiserade jord- och skogsbruket har visat sig utgöra ett av de största hoten mot planetens ekosystem och biologiska mångfald. Det har dessutom byggts på ändliga resurser i form av till exempel olja och fosfor, samtidigt som monokulturer och konstgödsel har utarmat jordarna. 2014 beräknade engelska forskare att landet kan producera högst 100 skördar till på sina åkermarker med nuvarande metoder (Independent 2014).

Det kraftfoderbaserade industriköttet har också vuxit fram som ett stort klimathot, till skillnad från skogsbetande djur som istället förbättrar klimatet och bidrar till att binda kol genom att ingå i skogens ekosystem. De trädplantager som ersatt skogarna, har visat sig vara mycket sårbara inför klimatförändringar och förvärrar problemen med bland annat torka och bränder, medan ekosystemen i gammelskogarna är mer tåliga och dessutom fungerar som naturliga kolsänkor. En metod som bibehåller ekosystemen med sin mångfald av arter och mikroorganismer är det kalhyggesfria skogsbruket (Karlsson 2017). Den medvetna politik som gick ut på att lägga ned mångfalden av byar för att skapa standardiserade städer, har visat sig bygga på ett ovetenskapligt tänkande som nu utgör ett hot mot hela civilisationen. I delkursen tog gruppen del av hur lokalsamhällen på den värmländska landsbygden förverkligar nya konkreta kretslopps lösningar, utan att vänta på initiativ *uppiifrån*.

Deltagarna besökte bland annat Ransbysätter, *byn som vägrade dö* där byborna vände utvecklingen av egen kraft. Man vitaliserade lokalekonomin genom att få igång vattenkraftverket och kvarnen. En bagare engagerades som kunde kliva in en färdig kundkrets och ta lån av bygemenskapen för att komma igång. Ett annat studiebesök gick till Torfolk gård, kravmärkningens vagga, där gruppen fick ta del av en berättelse om hur 70-talets gröna-vågare utvecklade en bärkraftig verksamhet och fick fart på en landsomfattande rörelse av ekologisk odling som förändrade livsmedelsbranschen. Idag lever grundarna med paradoxen att KRAV har blivit en del av den standardiserade industri som har motverkat den lokala matproduktionens mångfald. Därför utvecklar man nu nya visioner om hållbar och kemikaliefri mat med ökad närhet mellan producent och konsument, inspirerade av initiativ som andelsjordbruk och REKO-ringar. I projektet *Grön gryning* vill man ge fler möjlighet att vara fullt delaktiga i hela kedjan från jord till bord och tillbaka, även om man inte själv äger mark – ett sätt att navigera genom dagens krångliga lagstiftning.

Under delkursen fick gruppen ta del av lösningar som byggde på lokal samverkan där både naturliga och mänskliga samhällen ingår i samma system. Det är lösningar som respekterar såväl *naturens rättigheter* som *lokalsamhällenas rättigheter* att få blomstra och fortleva på egna villkor (Högberg et al. 2018). Inspiration kom från bland annat fäbodbrukets beprövade principer som idag kan bidra till att förverkliga hållbara gröna näringar. Utifrån den formen av tänkande skapas kretsloppsbaseade lösningar för levande lokalsamhällen inom områden som hållbar energi, regenerativ ekonomi där vinsterna stannar i bygden, byggande, kommunikationer, matproduktion och odling. Inom det sistnämnda området fick deltagarna prova på att tillverka biokol. Det är en effektiv metod för att återskapa jordarnas bördighet, vitalisera mikrolivet som ofta förstörts av industriell plöjning och markberedning, samt binda kol från atmosfären. Man undersökte också potentialen i nygamla grödor som gråärtan och bovetet. Permakultur presenterades som ett designverktyg inom odling som skapar optimala produktionsförhållanden genom att samarbeta med naturen. Även *holistic management* lyftes fram som ett exempel på regenerativa och systembaseade jord- och skogsbruksmetoder. Sådana designverktyg och metoder kan också tillämpas för att förverkliga hållbara organisationer och samhälle

Den läkande byn: Att integrera det förflutna genom holistiska framtidsvisioner

Hur kan ett återskapande av lokala ekosystem och samhällen bidra till läkning av de globala mänskliga och psykosociala kriser vi möter idag? Det var frågan för den sjätte delkursen som genomfördes i Svenshøgen norr om Göteborg. Där skapade man i början av seklet visionen att förverkliga Sveriges största alternativby, en vision som efter några år föll sönder i kaos och tärande konflikter. När visionerna dog försvann skaparlusten och många flyttade därifrån. Idag har samhället återhämtat sig och nya visioner spirar, tillsammans med värdefulla lärdomar från det förflutna bland de som stannade kvar. Deltagarna påmindes om behovet av konstruktiva förhållningssätt för att hantera stress och förebygga låsta positioner. Det behövs ett djupt lyssnande och en grundmurad respekt för allas bidrag och perspektiv för att bibehålla den visionära andan.

Om visionerna är holistiska och kretsloppsbaseade kan de i sig själva tillföra en läkande kvalitet till individer, grupper och samhällen. Den industrimoderna visionen, byggd på ett föråldrat linjärt och mekanistiskt tänkande, har trots goda intentioner skapat sår på alla dessa nivåer. Mänsklig ohälsa yttrar sig i dag i både välfärdssjukdomar och psykisk obalans. Klimatångest har blivit ett etablerat begrepp. Nedmonteringen av landsbygdens lokalsamhällen har rivit upp många människor med rötterna när man förlorat anknytningen till en plats. Det har skapat en tomhet som förts vidare genom generationerna så att vi förlorat både samband och sammanhang. Konsumtionssamhället kan liknas vid ett kollektivt beroendemönster, där vi försökt ersätta bristen på mening med en omåttlig konsumtion och exploatering av planetens ekosystem. I Svenshøgen har man försökt att hantera dessa inre mänskliga kriser genom lokala initiativ som bidrar till förnyad mening och tillhörighet.

Övergången till ett hållbart samhälle kan innebära större utmaningar än man kan tro, när det gäller människors inre förmåga att ställa om på en mental, känslomässig, psykologisk och

existentiell nivå. Omställningen kan medföra behov att sörja en värld som inte längre finns, en värld som förvisso gav många materiella framsteg men som samtidigt byggde på ohållbara föreställningar. Ett starkt lokalsamhälle, drivet av vitala landsbygdsvisioner, kan erbjuda den trygghet som behövs för att man ska våga ta *språnget till ett nytt paradigm*, individuellt och kollektivt. Byar på landsbygden kan ge oss möjlighet att delta i meningsfulla förändringar för en hållbar framtid. I Svenshögen pågår flera projekt som syftar till sådana förändringar, där bland annat ett område diskuterar hur man kan göra gemensam sak i utvecklingen av ett kretsloppssamhälle. I området finns ekologiska odlingar, en framväxande permakulturskog, olika hus med innovativa lösningar inom till exempel avlopp, energi och byggteknik, ett kafé med försäljning av lokala grönsaker samt en kursgård.

Framför allt utgör människorna i bygden en viktig resurs genom erfarenheter av och förståelse för sambanden mellan yttre och inre omställning. I en annan del av Svenshögen finns ett stort före detta sanatorium där ägarna bjuder in till medskapande av hur ytorna kan användas. Frågor som utforskades under vistelsen tillsammans med byinvånarna knöt alla an till läkande, till exempel etik och konflikthantering, feminism och manskirklar, känslomässig trygghet liksom läkande mat och örter. Man diskuterade hur gemenskapen behöver inkludera utsatta grupper, inte minst äldre, liksom hur vi kan lära av ursprungsfolkens erfarenheter av att samverka med ekosystemen som en naturlig del av gemenskapen (Agebjörn et al. 2016). Deltagarna fick uppleva naturens läkande kraft genom en pilgrimsvandring i skogen med döden som tema, liksom pröva på egenvård i form av lymfmassage och ekologisk kroppsvård. En av byinvånarna sammanfattade intrycken i orden: Jag vill leva där det finns modiga människor. Visionerna lyckas inte alltid, men de skapar rörelse.

Rörelsen sprider sig och nya samarbeten uppstår

Landsbygden väntar inte. Initiativet *Framtidens by* visar hur nya visioner, rörelser och utbildningar tar form i skrivande stund för att möjliggöra en hållbar framtid som inkluderar både stad och land. Denna rörelse är solidarisk med städernas utsatta position och förordrar bland annat mångfald, inkludering och samverkan över gränser – mellan människor och mellan människa och natur – som utgångspunkter för ett hållbart, livgivande och regenerativt samhälle. I en sjunde öppen delkurs kallad *Den regenerativa byn* hösten 2018 i Härnösand, sammanfattades erfarenheterna och bjöds in till breddat samarbete med alla aktörer som är engagerade i hållbar omställning. Fler kommuner har uttryckt intresse för konceptet, liksom den internationella arkitektutbildningen vid Umeå universitet som överväger ett fördjupat samarbete. Nästa utbildning med namnet *Framtidens by – bredbandsbillerbyar* startades hösten 2018, den här gången som en folkhögskolekurs i samverkan med Karlskoga folkhögskola och Omställningsnätverket. I enlighet med skolans devis skapar visionen om framtidens by både *mod, möten och möjligheter*. I en sådan kreativ och konstruktiv jordmån kan frön till en hållbar, rättvis och meningsfull värld börjar spira.

Som delaktiga i vår tids samhällsbyggande kan vi alla välja att inte kapitulera inför rådande trender och normer. Vi kan välja att vara tillräckligt modiga och visionära för att i våra olika roller bidra till att möjliggöra de självorganiserande processer som kan få landsbygden att

blomstra. Kraften och viljan finns redan där och längtar efter möjlighet att frigöra och uttrycka sig själv. När vi tillsammans synliggör och medvetandegör förtryckande tankesätt, strukturer och systemfel, behövs inte längre konstgjord andning och projektbidrag som kompenserar systemfelen för att hålla liv i landsbygden – det klarar den av egen kraft. Ser vi till att undanröja hindren för att återskapa lokal matproduktion öppnas dörren till en flodvåg av verksamheter, ekoprenörskap och arbetstillfällen inom de lokala och regionala livsmedelskedjorna. Där kan bidrag göra verklig skillnad i form av startkapital. När de lokala ekonomiska kretsloppen förnyas, löser vi samtidigt flera av utmaningarna kring lokala transporter med till exempel minskade behov av arbeten på annan ort. Med lokalekonomiska analyser som inkluderar ett resurshushållningstänkande, går det att få syn på möjligheterna i omgivningen (Hultman et.al. 2018). Den ökande landsbygdsbefolkningen skapar en inneboende efterfrågan på utökad service, plus en explosion av innovativa lösningar vad gäller bostäder och boendelösningar. Idag finns mängder av hus på landsbygden som inte bebos. Studier byggda på statistik från SCB pekar på att det handlar om uppemot 50% av husen i glesbygd (Hultman 2016). Vilken möjlighet att blåsa nytt liv i gammalt kapital med alla dessa tomma hus och jordbruksfastigheter!

Visioner och lösningar som Framtidens by representerar, bidrar till att möjliggöra en hållbar framtid inom de planetära gränserna, där ekologin snarare än ekonomin sätter ramarna för samhällsutvecklingen. Där verkligt cirkulära lösningar kan växa fram nedifrån, genom att prioritera ekologisk hållbarhet och social tillit framför mål om ekonomisk tillväxt och konkurrenskraft. De speglar ett proaktivt förhållningssätt där man väljer att medskapa framtiden i en gränsöverskridande samverkan där alla är inbjudna att delta.

Välkommen till framtidens by!